

**Dr. Valentin Puževski**

## Ustvarjanje zagrebškega modela osnovne šole odprtih vrat

**Povzetek:** Pred pol stoletja je bila obnovljena in je spet začela delovati Osnovna šola Jordanovac v Zagrebu. To je bil čas vpeljevanja obveznega osemletnega osnovnega šolstva na Hrvaškem in v vseh delih nekdanje jugoslovanske države. Več kot deset let je bil Jordanovac eksperimentalna osnovna šola pod neposredno upravo tedanjega šolskega ministrstva.

Na Jordanovcu je zrasel prototip enkratne osnovne osemletke. Pobude, ki so se porodile v njej, so se razširile v desetih eksperimentalnih šolah po Hrvaški pa tudi po vsej nekdanji skupni državi. Bil je spodbuda vsem zagrebškim šolam, v katerih dorašča izkustvo, o katerem pišemo. O tem se je govorilo tudi zunaj meja naše domovine. Šolo je obiskalo več kot sto delegacij iz mnogih držav. In še danes jo omenjajo.

Ob tem nemajhnem jubileju in v znamenje hvaležnosti pogumnemu in marljivemu učiteljskemu kolektivu, ki je živel za svoje učence in njihovo napredovanje, čutim kot svoj človeški dolg, da napišem o tem poročilo. Že od nekdanj se posebej ukvarjam z osnovno vzgojo in izobraževanjem. Pišem o pridobljenih izkušnjah. Beseda je o pridobitvah, ki se jih ne kaže sramovati, marveč je treba v njih prepoznavati pedagoške zamisli, ki so aktualne še dandanes, in to ne zgolj pri nas.

**Ključne besede:** celodnevno bivanje, celodnevna šola, eksperimentalna šola, šola in okolje, šola odprtih vrat.

UDK: 371.2

Strokovni prispevek

*Dr. Valentin Puževski, upok. profesor Učiteljske akademije v Zagrebu, Križevci.*

## 1 Uvod

Kot pedagog po življenjski opredelitvi bi želel spregovoriti o pedagoških izkušnjah, ki sem si jih pridobil med dolgoletnim delovanjem in spremljanjem dogajanja v osnovnem šolstvu. Ni jih odveč poznati, prepričan sem prav nasprotno, da bi bil greh, če ne bi vedeli zanje in ne bi poznali in črpali iz lastnih dognanj. Kaže jih sprejemati kot pomoč v prizadevanjih za posodabljanje šolskega delovanja.

V času, ko iščemo ustrezen model osnovne šole kot temeljne ustanove nacionalnega izobraževanja v prvem desetletju tega tisočletja, se velja ozreti na obstoječe izkušnje in poskusiti najti v njih prvine novih rešitev. Na izročilo, o katerem je beseda, je treba gledati kot na lastno pedagoško dediščino, v katero tkemo in dodelujemo nova hotenja današnjega časa.

V besedilu, ki sledi, prikazujemo izkustvo, nastalo med iskanjem najboljših pedagoških rešitev v časih, ki smo jih živeli v nekdanji skupni državi, ko so bile izkušnje, pridobljene v vseh naših življenjskih okoljih, od Makedonije prek Srbije, Črne Gore, Bosne in Hercegovine pa do Hrvaške in Slovenije, deležne prijazne naklonjenosti. Izkustvo, o katerem bo tekla beseda, se je spočelo v Osnovni šoli Jordanovac v Zagrebu, ki je bila v času reform eksperimentalna šola, druge šole pa so ga dopolnjevale in ga prenašale tako rekoč v vse kraje. Tako se je tudi oblikoval naslov tega prispevka.

## 2 Sporočila izkustva

Najprej je nastal koncept obvezne osnovne šole kot enkratne pedagoške ustanove, ki je trajal osem let. Potem ko je bil sprejet pedagoški konceptualni model šole, ki smo jo opredelili kot družbeno, prosvetno in kulturno središče posameznega okolja, življenjske skupnosti, namenjeno organizirani vzgoji mladih, se je zastavila naloga izvajanja izvedbenih modelov, ki bi omogočali ureničevanje tako načrtanih ciljev.

Temu opraviu ponavadi ne namenjajo dovolj pozornosti. Svoj čas smo to počeli zelo resno, na Hrvaškem je bilo več kot deset eksperimentalnih šol. Vanje smo skušali uvajati pedagoške, didaktične in metodološke inovacije, tako da smo jih preverjali v praksi in jih potem razglašali in včlenjevali v prakso drugih šol. Skušali smo se poučiti o tem, kaj se dogaja po svetu, ta pa se je prav tako zanimal za naše delo. To dokazujejo številne delegacije iz raznih dežel Evrope (pa tudi od drugod), ki so obiskovale posebno šolo Jordanovac in tudi druge eksperimentalne šole. Spomnimo se slednjih: bile so v Splitu, na Reki, v Pulju, v Starem Petrovem Selu, v Borovem, v Pionirskem mestu, v Granešinah in v Petrijancu pri Varaždinu. Te šole so postale tudi prostor strokovnega usposabljanja učiteljstva. V njih se je osmišljajal ustrezni model vseobsežnega delovanja šole.

Šola na Jordanovcu je imela predvsem nalogo, da poišče organizacijske možnosti za uresničevanje idej o enotni osemletki. V tistih letih se je v njej zbralo petdeset nadarjenih, delavnih ljudi, ki se niso bali pedagoškega dela. Prek entuziazma, svobodnih delovnih prijemov in priložnostnih posvetovanj smo tako najprej delali v vseh eksperimentalnih šolah, ki so prispevale vsaka svoje posebnosti. Ideje so se med zanesenjaki hitro širile v vsakdanjo prakso. V ta proces se je vključila večina zagrebških šol. Pedagoški javnosti bomo osvežili spomin na nekatere pomembne pridobitve iz tistega časa, ki jih ne bi bilo dobro pozabiti.

## 2.1 Šola kot kulturno središče

Da bi bila vzgojno središče, mora biti uspešna vzgojno-izobraževalna ustanova kulturno središče. Šola je v svojem delovanju kulturno središče, usmerjeno k rasti osebnosti mladega človeka. Takšna je od nekdaj, vendar pa se pre pogosto dogaja, da družbeno poslanstvo šole preozko razlagamo in udejanjamo v življenjskem vsakdanjiku.

Šola že davno ni več samo prostor, v katerem poteka učni proces. Splošno sprejeto gledanje na osnovno šolo kot na družbeno, prosvetno in kulturno središče danega okolja je zahtevalo nadaljnje razmisleke in iskanje novih možnosti za uresničevanje teh nalog. Govoriti želim o teh prizadevanjih.

Pedagoška prizadevanja oblikujejo šolsko ustanovo s pravim bogastvom dejavnosti. V okviru njenih posebnosti najdemo dejavnosti, ki so namenjene učencem, programe, namenjene predšolskim otrokom, mladini, staršem in tudi drugim državljanom, vse pa v okviru dejanskih možnosti povezujejo prizadevanja po skupnem. To se je dogajalo v želji po ustvarjanju življenjskega in pedagoškega ozračja, ki bi omogočalo čim popolnejšo vzgojo in izobraževanje učencev.

Osvežimo si spomin!

- 2.1.1 Bogatila se je vsebina pedagoškega delovanja. Poleg kompleksa učnih dejavnosti so tu zunajšolske dejavnosti, skrb za zdravje in za telesni razvoj, splošno kulturno in javno delovanje ter osmišljanje angažiranosti učencev kot dejavnega nosilca celotnega šolskega dogajanja.

Ko se šola odpre vzgojnim potrebam, se širi kompleks učnih panog. K rednemu pouku dodajamo dopolnilnega (pomoč pri učenju), dodatnega (s katerim zadoščamo posebnim interesom učencev) in podaljšanega (po koncu šolskega leta, da tako po izteku rednega pouka še omogočimo osvojitve načrtanega programa). Zamislili smo si šolo, ki ne pozna neuspeha. Naša šola mora vsakomur omogočiti, da bo uspešen.

Sledijo zunanje dejavnosti, vsebine kulturnih in javnih dejavnosti, vse bolj in bolj pa tudi vsebine, ki se nanašajo na zdravstveno skrb. Tudi skrb za samo učenje postaja vse bolj naloga in delo šole, poleg tega pa se ponujajo tudi pristočne vsebine. Vendar pa to bogatenje ne sme voditi v pretirano obremenjevanje učencev, temveč jim mora omogočiti, da vsak zadovolji svoje posebne potrebe.

- 2.1.2 Dobra šola ne bo zaprla svojih vrat predšolcem, še posebno ne v krajih, kjer ni organiziranih ustanov za predšolsko vzgojo. Organizirala bo programe »male šole«, v okviru katerih bo otroke v sodelovanju s starši združevala ali vsaj občasno zbiral v svojih prostorih okrog programov, namenjenih posebej zanje (igralnica in igroteka, mali kino, lutkovno gledališče, kotiček s slikanicami, likovna delavnica, glasbeno središče, rekreacijsko središče, priložnostne slovesnosti, razstave, vesela šola, abeceda kulture itn.). Svoja igrišča bodo ponudile otrokom tudi šole v krajih, ki premorejo predšolske ustanove, v letu pred odhodom v šolo pa velja razmisliti in se domeniti glede akcij, ki bodo otrokom sprejemljivo predstavile šolo in jih povabile k življenju v njej.

- 2.1.3 Za svoje učence mora šola postati ustanova, ki ponuja raznovrstne možnosti uveljavljanja v svet kulture in življenjske resničnosti. Dosedanje izkušnje iz teh dejavnosti, ki se nagibajo k samoorganiziranju, nakazujejo naslednje možnosti:

- organiziranje stalne službe, ki bo informirala o dogajanju na vseh področjih življenja (s šolskim vred) dostopno in privlačno, prek panojev in stenčesov, razglasov, internih glasil, radia, televizije in medmrežja;
- organiziranje biblioinformacijskih možnosti (čitalnice s knjižnico, ki kot biblioinformacijsko središče omogoča klubsko življenje), v katerih je mogoče tako individualno branje, učenje, proučevanje kot tudi prosto druženje in sodelovanje (in kjer so na voljo knjige, časniki, revije, računalniki, družbene igre, glasba ipd.);
- delovanje »odprtega učnega središča mladih«, ki organizira samostojne javne tribune, na teh pa ob ustaljenih urah (npr. »v petek ob petih«) nastopajo krožki in organizacije učencev, ki se srečujejo tu s predstavniki gospodarstva, zdravstva, političnega, kulturnega, tehničnega in športnega življenja;
- organiziranje raznovrstnih stalnih tečajev (glasbe, baleta, ritmike, igre, bontona itn.), pa tudi priložnostnih in občasnih;

- prireditve, proslave, prikazi, razstave (koledarsko vse leto) učencev in drugih organizatorjev v šoli in zunaj nje;
- ekskurzije, katerih cilj so gospodarski subjekti, kulturne, zgodovinske in naravne znamenitosti; obiskovanje spomenikov in skrb zanje;
- družbeno življenje in akcije ob prostem času (z uporabo prostorov, ki so na voljo – dvoran, učilnic, delavnic, knjižnic, igrišč, prometnih poligonov, terenov zunaj šole itn.); otrokom primerne oblike zbiranja in druženja: prvenstva, romobilizem, tekme na kotalkah, v sankanju ipd., risanje po pločnikih, karnevalski sprevodi, izleti v neznano, dnevi delovnih akcij (npr. jesenskega čiščenja na dan jeseni), direndaj na prvem snegu, božični in novoletni direndaj, prvi pomladni dan, velikonočne pisanice in tako naprej.

2.1.4 V dobro šolo se bodo prihajali družiti tudi mladi iz okoliša. To so še posebno v podružničnih šolah poleg učencev višjih razredov (ki hodijo sicer na matično šolo) tudi nekdanji učenci (danes srednješolci ali celo že odrasli), ki se v prostem času zbirajo v šoli in se tu udeležujejo zunajšolskih dejavnosti skupaj z učenci nižjih razredov (npr. taborniki, skavti). V programe svojega družbenega življenja vnašajo svoje interese in dajejo šoli posebno življenjsko samosvojost.

2.1.5 Starši se vključujejo s sodelovanjem v Skupnosti doma in šole, ki je njihovo združenje. Osnovna šola bo skušala starše in druge državljane angažirati glede na stopnjo zainteresiranosti predvsem za sodelovanje pri realizaciji zunajučnih in obšolskih dejavnosti (Rdeči križ, karitativne organizacije, verske ustanove, športna in tehnična društva idr.), pa tudi pri izvajanju izobraževalnih akcij. V pedagoški praksi se srečujejo tudi dejavnosti andragoškega dela z odraslimi (razni tečaji, vzgoja za odgovorno starševstvo, kulturni in prosvetni programi). Bogastvo in načini kulturne in javne dejavnosti šole bodo odvisni od okolja (vas, trg, mestece, delavsko naselje, mestni predel, mesto) pa tudi od velikosti osnovne šole (popolne, podružnične).

2.1.6 Za takšno delovanje bi morala biti osnovna šola odprta za učence ves dan, za druge zainteresirane pa po dogovoru in razporedu. S tem ne mislimo na celodnevno bivanje v šoli, pa čeprav je v tem perspektiva, marveč na tako razporejena čas in prostor, da si bodo lahko učenci v šoli poiskali možnosti za zadovoljevanje in izpolnjevanje učnih obveznosti (tovariška pomoč, skupinsko učenje itn.) pa tudi svojih hotenj, ki niso povezana s poukom, in da bodo sami ali v sodelovanju z mladino in odraslimi iz okoliša šolo povezali tudi s programi svojega družbenega življenja v prostem času.

2.1.7 Prav to področje delovanja šole po eni strani »odpira vrata tradicionalne šole«, po drugi pa terja njeno spreminjanje in ga spodbuja. Prizadevanja, da bi se začrtane zamisli uresničile, kratko malo zahtevajo povezovanje vseh za vzgojo pristojnih družbenih dejavnikov. To je proces, ki brez dvoma terja podružbljenje šole in njene delovanja, proces, ki ne poteka sam od sebe, ampak zahteva iskreno zavzemanje družbene skupnosti in njenih pozitivnih subjektivnih moči, med katerimi je vloga učiteljskega stanu, torej prosvetnega delavstva, nenadomestljiva.

## 2.2 Preurejanje šolskega življenja

Človek kaj kmalu uvidi, da široko zastavljena družbena in pedagoška hotenja sprožijo najprej zahtevo po širitvi družbenega delovanja z novimi vsebinami, vsebinsko bogastvo pa vodi tudi k primerni razporeditvi in ureditvi življenja v šoli.

Širjenje pedagoškega delovanja šole z novimi vsebinami je torej zahtevalo drugače urejeno življenje v njej. Za vsako pedagoško dejavnost je bilo treba opredeliti pedagoški prijem pa tudi čas izvajanja.

Šola tako v resnici preraste v življenjski prostor učencev, ki postajajo nosilci, bistveni izvajalci vseh vsebin šolskega življenja. Posebna pozornost se namenja hišnemu redu in skupinam učencev, saj na njihovem angažiranju temelji napredek šolskega življenja. V prizadevanju, da bi na učence prešla vse večja angažiranost in odgovornost, postaja šola svojevrsten pedagoški zavod, skupnost učencev, učiteljev in staršev. To je bilo in je še vedno odgovorno početje.

2.2.1 Uresničevanje tako zasnovane šole terja, o tem ni dvoma, celodnevno bivanje učencev. Ker za to ni možnosti, se naša prizadevanja na tej ravni usmerijo predvsem v organiziranje t. i. podaljšanega bivanja. V slednjem se po koncu poučevalnega dela procesa učenci iz različnih razredov zbirajo v posebej oblikovanih skupinah. Tu izpolnjujejo svoje šolske obveznosti, preživljajo pa tudi del prostega časa. V pomoč jim je vsaj po en učitelj. To so predvsem otroci zaposlenih staršev pa tudi malčki, ki jim doma iz različnih razlogov namenjajo premajhno skrb.

Odstranjevanje težav pri tako organiziranem delu, ki učence deli na »podaljškarje« in druge, je privedlo do t. i. celodnevnega bivanja. Začeli so se oblikovati razredni oddelki, katerih življenje v šoli poteka od jutra pa do večera. Ta nadvse zapletena organiziranost življenja, ki obsega povezavo med poukom in individualnim delom učencev, skrb za prehrano, za zdravstveno-telesno vzgojo, izpolnjevanje šolskih obveznosti, pa tudi za razvedrilo in oddih, navdaja šolo z življenjskim značajem, ki presega šolskega. Paziti je treba, da učenci ne bodo preobremenjeni, smiselno je treba izmenjavati učenje in igro, obvezne in proste dejavnosti, napetost in sprostitve, vse v prizadevanjih, da bi se ustvarile razmere, naklonjene njihovem kar najbolj optimalnemu telesnemu in duševnemu razvoju, napredku in vzgoji, seveda v očitni tesni povezavi s starši in domom.

Zagreb je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja premošel tudi nekaj šol s celodnevno organizacijo – celodnevnih šol torej. Poleg Jordanovca so bile to še Osnovna šola August Šenoa (ki jo je vodil prof. dr. Zvonimir Koraj), Osnovna šola Miroslav Krleža (pod vodstvom prof. Ivana Horvata) in Osnovna šola Matija Gubec (prof. Ivan Dujmović). Sčasoma so se pojavile šole na Orlovcu, Osnovna šola August Cesarec, Osnovna šola Cvjetno naselje, posebna šola Anton Gustav Matoš, Osnovna šola Dubrava in Osnovna šola v Sv. Ivanu Zelini, severno od Zagreba. Zamisel se je razširila tudi v druge kraje Hrvaške (Reko, Kastav, Pulj idr.). Na tej izkušnji deluje zdaj naša šolska pedagogika.

Zamisel se je razširila po vsej deželi. V Zagrebu so potekali posveti in posebni seminarji, s katerimi so se učitelji usposabljali za tovrstno delovanje. Spom-

niti se moramo podpore prof. Bosiljke Jugović z Zavoda za šolstvo Hrvaške in sodelovanja s Pedagoškim inštitutom v Ljubljani in s prof. Heleno Novakovo. Ob sobotah smo imeli na Jordanovcu »vizitni dan«. Sprejeli smo vsakogar, ki je pokazal zanimanje. Prihajali so iz vseh krajev nekdanje države. Organizirano so nas obiskali tako rekoč vsi ravnatelji (poleg svetovalcev) iz Slovenije. Poleg pedagoških delavcev so šolo obiskovali tudi zastopniki združenj in gibanj, ki jim je bilo mar skrbi za otroke. Še posebno so bili povezani z delovanjem Zavoda za šolstvo Hrvaške.

Ker razvoj šolstva pozneje ni potekal, kakor smo predvideli, smo opustili organiziranje celodnevnišol, saj ni bilo prostora za takšno organiziranje dela, vendar pa je vsebinsko bogastvo pripeljalo do tega, da so šole ostale v praksi odprte kakor celodnevne. Ves dan so na voljo potrebam učencev, in sicer tako, da poteka obvezni del pouka v eni izmeni, v popoldanski izmeni pa se šolski prostori uporabljajo za delovanje skupin učencev, družin in združenj, za učenje tistih, pri katerih je to potrebno (oziroma nujno), za vsebine kulturnih in javnih dejavnosti, še posebno pa za delovanje tehničnih in športnih dejavnosti. Žal pa so bile tudi šole, kjer je bil pouk razporejen celo v tri izmene! Za učitelje, ki so bili vodje podaljšanega bivanja in prostega časa v šoli, smo organizirali tudi posebne tečaje in nenehno strokovno izpopolnjevanje. Prvi takšen tečaj je potekal na Jordanovcu leta 1966. Na čelu tega gibanja je bil v Zagrebu prof. dr. Zvonimir Koraj.

2.2.2 Posebna neznanka je bila zunanja organizacija delovanja šole, njena delitev, strukturiranje njenega osemletnega korpusa po pedagoških organizacijskih sklopih.

Stoletna tradicija štiriletnega trajanja posameznih etap šolanja je bila nepremostljiva pregrada, ki se je je bilo težko rešiti. Šolo smo želeli tudi organizacijsko vzpostaviti kot enkratno celoto, delitve osemletnega obdobja po izvedbenih etapah pa se lotiti s stališča razvojne psihologije in skladnih pedagoških, didaktičnih in metodoloških temeljev.

Opustili smo delitev na štiri nižje in štiri višje razrede. Opustili smo koncept nekdanje štirirazredne ljudske šole, v kateri je učitelj starševsko skrbel za učence, in nižje gimnazije, ki so obsegale naslednje štiri razrede, ti so bili selekcijsko naravnani. Vpeljali smo nov prijem.

Osemletno obdobje smo razdelili na tri sklope – etape: prvi trije razredi so sestavljali prvo etapo, četrta in peti drugo, prehodno, šesti, sedmi in osmi pa sklepno etapo in celoto. Na tem temelju smo izdelali tako učni načrt in program kot didaktično-metodični delovni prijem.

Na konceptijski sestavi šole s tremi posebej razvidnimi etapami smo utemeljevali tudi možne izvedbene izpeljave. S prvo etapo ni bilo posebnih težav, le da smo jo skrajšali na tri leta. Izročilo razrednega pouka z enim učiteljem (oziroma učiteljico), ki ima v rokah celoto dejavnosti, je dolgotrajno, znano in pozitivno.

Zato pa se nam je v vsej zapletenosti pokazala druga etapa, ki naj bi povežala četrta in peti razred v prehod od razrednega k predmetnemu pouku. Tu je bilo nujno treba najti rešitve, ki bi ustrezale. Prvi korak je naredila kar praksa.

Sledil je raziskovalni projekt, izid pa je bil tako imenovani »timski pouk«. Od dela razrednega učitelja (ki je v razredu sam) in predmetnih učiteljev (ki jih je veliko) gre pri tej obliki dela za prehod med omenjenima sistemoma, saj pedagoško delo v 4. in 5. razredu izvajata vsaj dva, morda pa še kateri učitelj. Poleg Đurđe Marčinko, ki je bila pedagoginja na Jordanovcu, sta se pri iskanju rešitev za takšno obliko posebej zavzemala svetovalca Zavoda za šolstvo (Hrvaške), prof. Milan Omčikus in dr. Ivan Furlan.

Na posvetovanju, ki je potekalo leta 1967 v Zagrebu, so se potrdile pozitivne plati takšnega prijema. Spominjam se navdušenja učencev in staršev, pa tudi pozitivnih odzivov učiteljev, ki so ga upoštevali. Spremljal sem stanje v šoli, katere ravnatelj sem bil, in lahko poudarim, da so bili učenci dobro pripravljeni za samostojno delo, obenem pa je bil prehod v višje razrede manj boleč. Odločilni so bili izidi tovrstnega dela, kakor so se izkazovali v vsakodnevem dogajanju v višjih razredih in v šoli kot celoti: naj omenim kulturo učenja, humanizacijo odnosov, medsebojno zaupanje med učitelji in starši, vedrino bivanja v šoli. Tako sem osebno postal navdušen privrženec tovrstnih rešitev.

Tretja etapa, ki jo sestavljajo šesti, sedmi in osmi razred, pa je bila nov korak v sredo predmetnega pouka, glede katerega smo že imeli zadostne izkušnje v poprejšnjem šolstvu.

Žal pa vseh teh dognanj, dosežkov in izkušenj pozneje niso s pridom izrabljali. Pri novi reviziji delovanja šolstva v letu 1972 so nadaljevali, kakor da se ne bi bilo prav nič zgodilo. Tako so se problemi prehoda od t. i. razrednega pouka k predmetnemu ohranili še dandanes skupaj s staro delitvijo. To je naloga, ki nujno čaka na razrešitev v nadaljnjem razvoju hrvaške šole.

### **3 Šola odprtih vrat – potreba življenjskega trenutka**

Opisano je temelj novega gledanja, češ da je treba šolo »zaprtega tipa« zavreči, saj ne ponuja ustreznih rešitev, in da se je treba problema lotiti drugače – z nenehnim odpiranjem pedagoških možnosti.

Šola kot izobraževalna ustanova ostaja nenadomestljiva človekova potreba. Poskusi, da bi jo nadomestili s sredstvi sodobne komunikacije, so le še utrdili njeno obstojnost. Poleg vzgoje ponuja svojevrstno življenjsko okolje, v katerem se oblikuje človekova osebnost; ne pozabimo tudi, da je človek šolo zasnoval kot sredstvo svojih osmišljenih teženj, da bi omogočila in olajševala njegovim potomcem, »prihodnjim« ljudem, pripravo na življenje.

Moderna komunikacijska sredstva so pri teh prizadevanjih lahko zgolj v pomoč. A pri tem ostajajo v rokah človeka, njegovih hotenj in njegove ustvarjalnosti. Težava današnje šole ni v tem, kako naj uporablja tehnologijo (čeprav je tudi to težava), ampak v (ne)usmerjenosti k zdravemu načinu življenja in k ustvarjanju zdravega ozračja, v katerem bi živeli mladi med šolanjem. Poskusimo izreči nekaj misli tudi o tem predmetu, ki si zasluži našo pozornost.

### 3.1 *Za kakšno šolo se zavzemamo?*

Misli, ki sledijo, so predvsem sad naših izkušenj. Očitno ni dvomov glede tega, ali smo za šolo ali ne, ampak v tem, za kakšno šolo se odločamo glede na danosti današnjega življenjskega trenutka. Povprečen mlad človek, ki je deležen bogastva informacijskih, komunikacijskih in sredstev zabave doma in v šoli, se (še posebno v mestu) oddaljuje od narave in naravnega načina življenja. Vse več je posedanja in zadrževanja v zaprtih prostorih. Ne gre več toliko za intelektualno napredovanje, kakor je šlo doslej. V ospredje se postavlja skrb za zdravje pa tudi problematika medosebnih odnosov. Vzgojna problematika je in postaja pglavitni problem, ki zadeva šolo. Ampak ali res samo šolo?

Prva in temeljna življenjska naloga šole je skrb za zdravje, ob njej pa tudi oblikovanje takšnega življenjskega ozračja, ki bo ugodno vplivalo na razvijanje človekovih etičnih vsebin. Se pravi, da sta bistveni življenjski, človeški in pedagoški nalogi današnje šole vzgoja zdravega človeka in socializirane osebnosti.

Kako ju bo šola dosegala? Izročilni okvirji se morajo, to je očitno, prilagajati novim težnjam. Predstavljena gledišča predpostavljajo načela oziroma zahteve:

- odprtost za potrebe življenja in vzgoje mladega človeka: Odprtost se izkazuje pri vpeljevanju sporazumno sprejetih vsebin v življenje šole. Želja pa je vse več. Predvsem gre tu za vsebinsko odprtost. Kako uskladiti bogastvo vsebinske ponudbe s preobremenjenostjo učencev?
- angažiranost šole – pedagoška angažiranost je zahteva, ki kaže, da je treba sprejeti pedagoške in izvedbene ukrepe, ki bodo ustvarili razmere, v katerih bo obvladovanje predvidenih vsebin mogoče;
- zahteva po demokratičnih odnosih in po ustrezni kulturi vedenja v vseobsežnosti šolskega življenja. Sodobna, svobodnejša metodika šolskega dela bo temeljila na demokratičnosti.

Pedagogika današnje šole gleda na šolo kot na prostor, v katerem mladi živijo. Njena naloga je ustvariti in izpopolniti šolo, ki bo v resnici postala šola učencev, tako da ne bo več šola učiteljev. Šola mora biti kraj, na katerem se učenci »urijo« v trenutkih resničnega življenja, ki jih čaka v življenjski neposrednosti.

Na kratko o vlogi učiteljstva! To ostaja pomembni in nenadomestljivi del vseobsežnosti šolskega življenja, vendar pa je treba poudariti, da le »v službi« učencev in vzgajanja slednjih. Povzemimo na kratko: šolo skušamo osmisлити kot resnično vzgojno skupnost, v kateri prevladuje človeku prijazno ozračje, se pravi, vzajemno spoštovanje, pomoč, strpnost in skupnost.

Vse navedeno kaže na potrebo, da v šoli vznikne takšna metodika učiteljskega dela, ki bo popolnoma angažirala učence in jih postavila povsem v ospredje glede nosilstva in uresničevanja dejavnosti, kakršne potekajo v okviru šole. Brez takšnega prijema je težko pričakovati, da bi se življenjski obraz in bit šole kaj spremenila. Učenci morajo postati nosilci vseh dejavnosti, tako pouka, dela v neučnih dejavnostih, skrbi za potek in organizacijo odmorov, za vsebine kulturnih dejavnosti, zabavo, šport, pa tja do urejanja okoliša, v katerem živijo, in skrbi za hišni red, ki uravnava življenjski tok šole.

Težka, vendar izvedljiva naloga je tudi osamosvajanje učencev ob vsestranski pomoči in angažmaju učiteljstva. Izhod vidimo v tem, da šola dozori v vzgojno skupnost. Šola mora postati vzgojna skupnost, v kateri bodo svoj prostor poleg učencev in njihovih skupnosti ter učiteljev in njihovih kolektivov našli tudi starši in dom, pa tudi zainteresirani dejavniki v družbenem okolju. Brez tega ne bo šlo.

### 3.2 *Kako zastaviti delovanje šole?*

Življenje šole je od nekdaj samosvoja neznanka. Navedli in opisali smo temeljne poglede, ki so se obrusili pri nas, ob tem ko smo hkrati spremljali in si sposojali tudi »tuje« izkušnje, izkušnje drugih dežel.

Ko dandanes razmišljamo o možnosti, da bi obvezna šola trajala dlje, o devetletnem in desetletnem trajanju, nam izkušnja kaže na rešitev, po kateri bi korpusu osemletne šole kot deveto šolsko leto dodali predšolsko leto. Šola se torej daljša na sprednjem koncu, ne pa po koncu sedanjega osmega razreda. To niso samo moji pogledi. Ta predlog se opira tudi na naše izkušnje pri vpisovanju šestletnikov v osnovno šolo. Rešitev se nam zdi bolj naravna, zahteva pa tudi manj »novatorstva« tako pedagoške kot ekonomske narave. Največjo težavo bo brez dvoma pomenilo snovanje ustreznega kurikuluma in pa prilagajanje učiteljskega stanu – temu bo treba posvetiti posebno skrb in zavzetost.

Kaj reči o vsebini šolskega življenja? Ne zadošča nam več samo pouk; to je samoumevno in upravičeno. Današnji čas zahteva, da bogatimo šolo z vsebinami, ne da bi pri tem preobremenjevali učence. Sodim med tiste pedagoge, ki predlagajo, da bi bilo za vse učence obveznega le 50 odstotkov vsega gradiva. Preostala polovica vsebin bi zadovoljevala tako interese učencev kot potrebe življenjskega okolja. V takšnih razmerah bi lahko govorili o rednem pouku za vse, o izbirnem pouku, ki se zanj odloča okolje (mesto, kraj itn.), in o prostem pouku, ki ga odreja izbor učencev samih. Ponavljam: zastopam gledišče, da mora v obvezni šoli država skrbeti za to, da bodo učenci lahko deležni pomoči (inštrukcij), tako da jo lahko vsak uspešno dokonča. Gre za splošni, ne pa zasebni interes.

Zdaj pa o nečem tretjem. Prepričan sem, da je treba najdragocenejše trenutke pri ustvarjanju šole današnjega časa videti v skrbi za ustvarjanje iskrenega, pravega, zares človečnega ozračja v šolskem življenju, ki je v pomoč oživljanju njenega vzgojnega delovanja. In sicer s posebnostmi in glede na izročilo vsake šole posebej.

Poglejmo, kaj pravi o tem nekdanja učenka šole na Jordanovcu (Lidija Komes, novinarka Izobraževalnega programa Radia Zagreb):

»Med našim bivanjem v šoli, tako obveznim kot neobveznim, se je med nami vsemi ustvarjal človeški odnos. V šoli so nam priznavali osebnost. To posebno ozračje vzajemnega spoštovanja in skupnosti, ta zavest, da je mogoče uspeti samo z resnim delom, da je brez prijateljske pomoči težko, da je potrebno veliko vztrajnosti, napora pa tudi sodelovanja za to, da se ideje uresničijo – to je bilo nekaj, kar si je človek zapomnil. V naši šoli se je veliko delalo, a tudi zabavalo in proslavljalo. Ščasoma so se oblikovale izročilne šolske šege. Veselili smo se

vsakega uspeha – in sicer vsi, šola kot celota. Neprijetne, žalostne in hude trenutke smo sprejemali kot spodbudo za razčlenbo in novo delo.«

Poleg predstavljenih izkušenj starejšega datuma bi bilo moje današnje sporočilo želja, da bi naše osnovne šole dozorele v shajališča mladih, odprte za vse potrebe njihovega življenjskega razvoja. Od šol pričakujemo, da bodo prevzele glavno breme pri oblikovanju boljšega sveta in dozorevanja srečnih ljudi.

Naj bodo šole prostor radosti ob življenjskem napredovanju v časih, ki prihajajo. V skladu s tem sprejmimo simbolični naziv »šola odprtih vrat« kot trajno nalogo in izziv naši pedagoški znanosti in šolski praksi.

#### **4 Pojdimo, moramo naprej**

Niti pedagogika našega časa niti šola naših dni se ne moreta ogniti temu, da ne bi bili ogledalo dobe, v kateri živimo. Nista se mogli izmakniti sedanji negotovosti in relativizmu. Smo v obdobju nenehnih iskanj, ki se jih je prijel narava korenitih sprememb v vzgoji in izobraževanju. Vendar pa na šolo ne smemo gledati skozi prizmo ozkega pragmatizma. Življenjska resničnost zahteva spremembe predvsem v tem, da se bodo šole bolj vsestransko obrnile k vzgojnim in izobrazbenim potrebam mladih. V skladu s tem pričakujemo tudi bolj zavzeto družbeno angažiranje in popolnejše osmišljanje vzgojnega delovanja šole – angažiranje naše pedagoške vede, sploh vseh ved, ki se ukvarjajo s šolo, in našega učiteljskega stanu.

Uresničevanje temeljnih teženj našega vzgojnega ideala – ustvarjanja možnosti za mnogostranski in čim celostnejši razvoj osebnosti mladega človeka, za njegovo izobraženost in socializacijo – zastavlja šoli zahtevne naloge. Glede tega bo morala biti šola vse manj šola v dovčerašnjem pomenu, predvsem učna ustanova, vse bolj pa bi morala postajati nosilka organiziranega učenja in raznovrstnih družbenih, kulturnih in prosvetnih akcij in programov, in sicer skupaj z vse večjim številom dejavnikov v njenem okolju: staršev, gospodarstvenikov, družbenih organizacij in drugimi, ki so zainteresirani za vzgojo mladih.

Šola jutrišnjega dne ne more biti samo izpolnjevalka raznih izobraževalnih programov, ampak predvsem organizatorica, spodbujevalka in koordinatorica njihove realizacije, in sicer za današnji dan, ne za daljno prihodnost. Prav imajo tisti, ki poudarjajo, da se mora šola posodobiti, ker je to bistvena zahteva življenjskega trenutka. K temu nas vendar vodijo prav naši poskusi in naše izkušnje. Tegobe naše vojne in povojne življenjske resničnosti so še vedno izredno omejevalen dejavnik pri osmišljanju vseobsežnosti reformnih gibanj, ampak drugega nam ne preostane – moramo naprej.

#### **5 Sporočilo za konec**

Ne moremo se izločiti iz splošnih tokov razvoja. V času, ko nam smer in okvire odredjajo splošne danosti življenjskih procesov vsesplošne globalizacije pa

tudi integracijski procesi na vseh razvojnih področjih, da ne govorim o vse večji internacionalizaciji in pluralizaciji izobraževanja, sprašujem tako sebe kot vas, kako naprej razvijati nacionalno identiteto na področju vzgoje in izobraževanja. To je problem, ki ga ne moremo in ne smemo zanemariti. Opredeliti se moramo za pedagogiko humanističnega gledanja na šolo in za to, da vsi zainteresirani skupaj poprimemo, kar zadeva njeno delovanje in izide. Verjamem, da se nam to more in mora posrečiti, še posebno v osnovnem šolstvu kot temelju nacionalnega izobraževanja.

Prav zaradi vsega navedenega se moramo pogumneje posvetiti ustvarjalni sintezi naših poskusov in izkušenj z izkustvom drugih iskalcev in z resnično ustvarjalnostjo še naprej zidati svojo svojevrstnost. In sicer v trdnejšem sožitju naše pedagoške prakse z našo pedagoško vedo.

V skladu s tem moramo delati več in bolj organizirano. Od politike pa pričakujemo, da bo v tem sožitju najdevala in uzirala poti razvoja, za katere se bo lahko odločila, in jih odgovorno podpirala. Prepričan sem namreč, da s svojo identiteto, ki ne more nikogar motiti; če jo negujemo, prav nasprotno celo bogatimo raznovrstnost evropske sedanjosti. Hkrati bomo zagotovo dobili in tudi obdržali ustrezno mesto v Evropi, kamor nas vodijo konkretne življenjske ceste. Nisem za golo posnemanje. Ponašajmo se z že storjenim in pogumno nadaljujmo. Ob koncu tega razmišljanja o osnovni šoli našega časa želim poleg poudarka, ki ga dajem zamisli o »šoli odprtih vrat« kot rešitvi za ne zgolj naše težnje, vašo pozornost preusmeriti tudi na misli dveh velikanov. Eden od njiju (Davorin Trstenjak) je pred sto leti rekel: »Brez ljubezni naj nihče ne vstopa v prosvetni hram, kajti nesrečen bo. Toliko bolj nesrečen, kolikor več ima in manj ljubi.« Naša velika sodobnica Chiara Lubich pa sporoča, da se »/.../ za tako visok cilj spleča nameniti vse življenje«.

## Literatura

- Mijatović, A. (2002). *Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva*. Zagreb: Hrvatski zemljopis.
- Puževski, V. (1970). Stanje i problemi u osnovnom obrazovanju. V: Saopćenja o radu godišnje skupštine Zajednice osnovnih škola SR Hrvatske u Crikvenici. Zagreb, ZOŠ SR Hrvatske.
- Puževski, V. (1973). Od poludnevne prema cjelovitoj školi. *Pedagogija*, Beograd, št. 4/5.
- Puževski, V. (1977). Obavezna osnovna škola mora biti škola otvorenih vrata. *Pedagogija*, Beograd, št. 3–4.
- Puževski, V. (1980). Prema modelu neškolske škole. V: Vrgoč, H. idr.: *Pedagogija u samoupravnom socijalističkom društvu*. Zagreb: PKZ.
- Puževski, V. (1984). Prema suvremenijim organizacijskim rješenjima u osnovnoj školi. *Pedagoški rad*, Zagreb, št. 5–6.
- Puževski, V. (1985). U traženju životnije škole. *Život i škola*, Osijek, št. 1.
- Puževski, V. (1986). Za sodobnejšo osnovno šolo. *Vzgoja in izobraževanje*, Ljubljana, št. 5.

- Puževski, V. (1987). *Prema školi otvorenih vrata*. Zagreb: Spektr, PKZ.
- Puževski, V. (1989). Škola kao mjesto življenja. *Naša škola*, Sarajevo, št. 1–2.
- Puževski, V. (1996). Škola je bila i ostaje kulturno središte svoje sredine. *Napredak*, Zagreb, št. 1.
- Puževski, V. (ur.) (2001). *U potrazi za uspješnom školom. Poruke XI. križevačkih pedagoških dana*. Križevci: HPKZ.
- Puževski, V. (2002). *Škola otvorenih vrata*. Jastrebarsko: Slap.
- Strugar, V. (ur.) (2002). *Koncepcija promjena odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.
- Vrgoč, H. (ur.) (1999). *Za preobrazbu hrvatskog školstva*. Zagreb: HPKZ.
- Vrgoč, H. (ur.) (2003). *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskog društva*. Zagreb: HPKZ.

Opisane izkušnje poleg literature podpira tudi spremljanje delovanja hrvaških šol, posebno Osnovne šole Jordanovac v Zagrebu, v zadnjih štiridesetih letih.

PUŽEVSKI Valentin, Ph.D.

### CREATION OF THE ZAGREB MODEL OF AN OPEN-DOOR PRIMARY SCHOOL

**Abstract:** Half a century ago the Jordanovac Primary School in Zagreb was renovated and restarted functioning. This was the period when the obligatory eight-year primary school was introduced in both Croatia and all parts of former Yugoslavia. For more than a decade, Jordanovac was an experimental primary school directly managed by the then ministry of education.

A prototype of a unique eight-year primary school was developed at Jordanovac. The initiatives raised here spread to ten experimental schools around Croatia and also around the entire then common country. It acted as a stimulation for all Zagreb schools in which the experience we write about is developing. It was also discussed abroad. The school was visited by more than a hundred delegations from many countries. And it is still mentioned today.

Upon this not insignificant jubilee and to show gratitude to the brave and diligent teaching staff who lived for their pupils and their promotion, I feel I am indebted enough to write a report about this. I have been involved in primary education for a long time. I write about the experience I have gained. I speak of acquisitions that one should not be ashamed of, but recognise them as pedagogic ideas that are still topical, and not only in Croatia.

**Keywords:** all-day supervision and care in school, all-day school, experimental school, school and environment, open-door school.